

Onur Aydın

Jeoloji Mühendisi

Madencilik Türkiye Dergisi

onur@madencilik-turkiye.com

• Küresel Madencilik Sektöründeki Olumsuzluklar Ülkemizde 'Kar'a Dönüşebilir mi?

2010 - 2011 döneminde zirveye ulaşan ve o tarihten sonra düşüş seyrine giren metal fiyatları, 2013 yılının ikinci yarısından itibaren dünya genelinde metalik maden yatırımlarının durmasına ya da çok çok azalmasına neden oldu. İçinde bulunduğumuz dönemde metal madenciliğinin yanında kömür ve değerli maden yatırımlarında da aynı sıkıntılar yaşanıyor. Özellikle altın fiyatlarının düşmesi sonrasında dünya çapında pek çok maden geliştirme projesi askıya alınırken, arama yatırımları ise neredeyse yok denecek kadar azaldı. Kanada, Avustralya, Amerika gibi madencilikte lider ülkelerde pek çok şirketin toplu işten çıkarmalar gerçekleştiği biliniyor. Glencore-Xtrata, Newmont, BHP, Peabody, Barrick gibi dev üreticiler ile Cat, Joy gibi maden makinaları üreticileri son dönemde büyük işten çıkarmalara imza attılar. Küçük şirketlerde yaşanan istihdam kayıpları takip bile edilemiyor. Azalan yatırım harcamalarına ve işten çıkarmalara neden olarak ise hammadde fiyatlarının düşük seyri ve buna bağlı olarak üretim maliyetlerinin kar edilemez hale gelmesi gösteriliyor.

Tabii gelişmiş ülkelerdeki işten çıkarmalar ve proje durdurmalarının yanında pek çok şirket, gelişmekte olan ve üretim maliyetlerinin nispeten daha düşük olduğu ülkelere yatırım yapmayı sürdürüyorlar ya da en azından sürdürmek istiyorlar.

Ülkemize baktığımızda hammadde üretim maliyetlerinin, yukarıda anılan ülkelere göre nispeten daha düşük olduğunu görebiliyoruz (Maden üretim maliyetleri konusunda önemli bir makaleye dergimizin 66. sayfasında ulaşabilirsiniz). Bu nispeten düşük rakamlar ister istemez yatırımcıların gözlerini ülkemize çevirmesine neden oluyor. Maden fiyatlarının düşük seyrettiği son bir yıl içinde, sadece benim bildiğim ve duyduğum bir kaç yabancı yatırımcı grup ülkemizde, satın almak ya da ortak olmak üzere maden projesi aramaya başladılar. Üretim hedefli bu şirketlerin en önemli şartları, kendilerine sunulacak projelerin fizibilitesinin yapılmış ve rezervin uluslararası standartlara göre belirlenmiş olmasıydı. Anılan yatırımcı şirketler, ülkemizde uluslararası standartlarda tespit edilmiş ve tesis kurulumu aşamasında yatırım ihtiyacı bulunan rezerv bulmakta zorlansalar da ilgilerini çekecek projeler de yok değildi.

Yatırımcı şirketlerin bir diğer önemli beklentisi ise sektörde bürokratik sıkıntılar olmaması ya da en az indirgenmiş olmasıydı. Yani yatırımcı, elindeki nakit parayı ülkemize getirip gerekli tesisleri kurarak, üretime yakın olup beklemede olan projeyi en kısa sürede üretime geçirmeyi istiyordu.

Üretim hedefli şirketlerin yanında arama yapmak üzere ülkemize gelmek isteyen yatırımcılar da mevcut. Bu tür şirketler parasını doğal kaynağın aranması konusunda riske atmayı göze alan şirketlerdir. Ancak onların da tek beklentisi izin süreçlerinde zaman kaybı yaşamamaktır. Çünkü madencilik, maden fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde gözdedir. Bu dönemlerde şirketler daha fazla para kazanır ve bu kazançtan daha fazla miktarları riske atarak maden araması yaparlar. Bu dönemde, çalışılan ülkede izin süreçlerinde sıkıntı yaşanırsa yatırımcının da tadı kaçmaktadır.

Biliyoruz ki maden potansiyeli ve yatırım yapılabilirlik seviyesi ile dikkat çeken ülkelerde bürokratik ve hukuki problemler ne kadar az olursa, yatırımcı da o kadar dikkat kesiliyor. Maden potansiyeli yüksek olan ülkemiz de özellikle son yıllarda, ilk bakışta yatırım yapılabilirlik seviyesi açısından öne çıkmakta ancak sektördeki işleyiş detaylıca incelendiğinde, çeşitli zorluklarla karşılaşmakta olduğu görülüyor.

Maden fiyatlarının düşük seyrettiği son bir - bir buçuk yılın, tam da Başbakanlık Genelgesi ile sektör olarak içine girdiğimiz sürece denk gelmesi maalesef büyük şanssızlık oldu (Bu arada Başbakanlık Genelgesi'nin pek çok sektörle ilişkili olduğunu unutmamak gerekir. Genelge'nin çıkış noktasına baktığımızda haklı tarafları olabilir belki ancak yanlış olan, bu uygulama ile bütün bir sektörün cezalandırılıyor olmasıdır.). Genelge'nin ardından izin süreçlerinin uzaması ve yaşanan diğer sıkıntılar, ülkemizdeki çeşitli projelerle ilgilenmiş olsalar da maalesef yukarıda anılan yatırımcıların ülkemizden uzaklaşmasına neden oldu. Bahsettiğim yatırımcı şirketlerden görüştüğüm kişiler net bir şekilde "Sektörünüzde izin süreçlerinde yaşanan aksaklıklar, yatırım planlarımızı farklı ülkelere kaydırmamıza neden oldu." şeklinde açıklamada bulundular.

Bu noktada yatırımcı aslında çok haklı çünkü kimse parasını, belirsiz bir sürecin içine atmak istemez. İş dünyası belirsiz ortamları

sevmez. Bu yüzden sadece benim bildiğim ancak bunun sayısının çok daha fazla olduğuna inandığım "kaçan yatırımcı" gruplar için oturup ağlasak yeridir diye düşünüyorum. Çünkü planlanan bu yatırımlar ile binlerce kişiye istihdam ve ülke ekonomimize önemli katkı sağlanacağını çok iyi biliyoruz.

Kaçan yatırımcıların yanında, dünya genelinde düşük seyreden maden fiyatları ile birlikte ülkemizde yaşanan bürokratik sıkıntılar, ülkemizde de işten çıkarmalara, bazı projelerin askıya alınmasına, sektöre hizmet eden firmaların ise büyüme planlarını askıya almasına, kısacası sektörel olarak ekonomik bir durgunluğa girilmesine neden oldu.

Neyse ki mevcut üretimlerini hız kesmeden sürdüren şirketler de var ülkemizde. İçinde bulunduğumuz dönemde sektörü üretici şirketlerin ayakta tuttuğuna inanıyorum. Ama bu durum nereye kadar böyle gider bilemiyorum. Çünkü maden aramalarının gerektiği şekilde yapılamadığı bir ülkede, gelecek yıllarda üretimde de aksaklıklar yaşanmaya başlanması kuvvetle muhtemel. Maden aramaçılığının sekteye uğradığı son bir buçuk yılla birlikte konunun halen çözüme kavuşmadığını düşünerek, gelecekte önemli kayıpların oluşacağına inanıyorum.

Gerek ulusal medyadan gerekse yetkililerden edindiğimiz bilgilere göre, içinde bulunduğumuz bu zorlu süreçte bir de madencilik sektörünün cari açığa çare olmasının beklendiğini öğrendik. Cari açığı azaltmaya önemli oranda katkı sağlaması hedefiyle madenlerden alınan devlet hakkının artırılması gündeme getiriliyor. Yeterince destek görmeyen, önünde türlü engeller bulunan bir sektörün cari açığa bırakın çare olmasını, doğru düzgün katkıda bile bulunmasını beklemek ve bu amaçla devlet hakkının artırılması ne kadar mantıklı olur tartışılır. 'Madenciler çok kazanıyor' diyerek kazanılan paradan daha fazla pay almaya çalışarak cari açığın kapatılmasını ya da azaltılmasını düşünmek, günü kurtarmaktan başka bir şey olmayacaktır.

Yandaki tablo bir ulusal gazetede yayınlandı. Gazetede haberde, 2012 yılında madenlerden alınan devlet hakkının 350 milyon TL olduğu bilgisine yer verildi. Bu rakamın oldukça düşük görüldüğü bilgisi de haberde yer alan önemli bilgiler arasında.

İstatistiklere baktığımız zaman 2012'de cari açığın yaklaşık 100 milyar TL olduğunu görüyoruz. Misal, 2012'de alınan devlet hakkı şimdiki oranların 10 katı şeklinde alınsaydı 3,5 milyar TL devlet hakkı alınmış olurdu. Bu rakamın bile, tüm açık içerisinde halen küçük bir yer kapladığını görebiliyoruz. Şu anki rakamların 10 katı kadar devlet hakkı alınsa bile açığın ancak küçük bir bölümü karşılanacaksa acaba devlet hakkının ne kadar bir oranda artırılması planlanıyor? Bu tam bir merak konusu...

Devlet hakkının makul miktarlarda artırılması, sektör temsilcileri ile birlikte tartışılıp görülebilir. Ancak devlet hakkını arttırmadan önce sektörün mevcut sorunlarına çözüm üretip, sektörün lehine yapılacak düzenlemelerle sektörün önünün açılması daha önceliklidir. Daha fazla maden aranmasına, dolayısıyla daha fazla maden bulunmasına, yeni bulunan ve geçmişte bulunmuş rezervlerin en kısa sürede üretime geçebilmesine olanak tanımak, bu sayede

mevcut oranlarla daha fazla devlet hakkı almak, buna ek olarak mevcut doğrudan ve dolaylı vergilerle yine devletin daha fazla kazanmasını sağlamak mümkündür. Ayrıca, oluşturulacak sürdürülebilir bir madencilik sektörü ve sağlanacak ekstra istihdam ile de hem devlet hem de vatandaşların yani tüm ülkenin kazanmasını sağlamak elimizdedir.

En yüksek devlet hakkı tahakkuk eden madenler*	
Maden	Devlet hakkı (TL)
Altın	90.116.037
Kömür	84.162.735
Kalker**	73.329.498
Mermer ve doğal taşlar	35.015.051
Bakır	21.778.805
Demir	10.324.018
Krom	10.053.482
Tuz Gölü***	4.854.728
Kurşun	3.331.833
Bor Tuzları	3.272.569

Ama kısa vadeli çözümler üretmek hep kolayımıza gelmektedir. Devlet hakkı artırılarak devletin daha fazla kazanç sağlaması ilk etapta mümkün gibi gözükse de uzun vadede madencilik sektörünün, cazip ve yatırım yapılabilir olmaktan çıkabileceği unutulmamalıdır. Maden hakkının makul olmayan ölçülerde artırılması nedeniyle sektöre yapılacak yatırımlar ve üretim miktarları azalabilir. Sektörde yaşanabilecek daralmandan dolayı da belki devlet şimdikinden bile daha az kazanç sağlayabilir. Yapılan planlamalarda sektörün cazibesini yitirebileceği konusu kesinlikle göz ardı edilmemelidir!

İngiltere merkezli Maplecroft şirketinin 2014 başında yayınladığı bir raporda ülkelerin yatırım yapılabilirlik ve risk seviyeleri derecelendirildi. Raporda, 2014 yılında madencilik ve yatırım alanındaki en büyük riskler olarak iç çatışmalar, terör faaliyetleri, rejim istikrarsızlığının artması, derinleşen küresel politik savaşlar ile kaynakların devletleştirilmesi olarak açıklandı. Yapılan risk analizine göre dört dereceli yatırım lejantında (Extreme, High, Medium, Low) Türkiye Medium olarak yani orta riskli şekilde gösteriliyor. Türkiye'nin hemen üzerinde, düşük riskli olarak işaretlenen ülkeler arasında Amerika, Kanada, Avustralya, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkeler yer alıyor. Ülkemizin 2013'teki bu pozisyonu oldukça iyi sayılabilir. 2014'te her alanda yapılacak olumlu düzenlemeler ile yerimizin düşük riskli ülkeler statüsüne taşınmaması için pek bir neden yok.

Zaman hızla akıp gidiyor. Her şeyin çok iyi hesap edilmesi ve sektörde sürdürülebilirliğin planlanması gerekmektedir. İyi bir planlama yapılırsa bugün ülkemizden uzaklaşan yatırımcıların yeniden radarlarına girmemiz fazla zaman almayacaktır. İyi planlama ile oluşturulacak sürdürülebilir bir madencilik sektörü, hem yerli hem yabancı sermayenin madencilik sektörüne çekinmeden yatırım yapmasını sağlayacaktır.

Tabii toplumsal, ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir madencilik sektörünün oluşturulması devlet, sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar, sektörel birlikler ve sivil toplum kuruluşlarının yapıcı işbirliği ile mümkündür. İlgili tarafların doğrudan katılımları olmadan hazırlanacak herhangi bir sektör planlanmasının başarılı olabilmesi pek de mümkün görülmemektedir. ■